

ЦИФРОВИЙ ПРОСТІР І КОМУНІКАЦІЇ УСТАНОВ СОЦІАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ АРХІВІВ УКРАЇНИ

Людмила Божук

Національний авіаційний університет (Київ, Україна)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3883-5997>

1. ВСТУП

В умовах цифровізації інформаційного суспільства, важливими аспектами якого є відкритість суспільства та вільний доступ до інформації, архіви як соціально-комунікаційні інститути зазнають суттєвих змін. Цифровізація стає важливим інструментом якісних перетворень інформаційного простору соціуму, що, у свою чергу, впливає на формування суспільних потреб та засобів їх задоволення. Новітні інформаційно-комунікаційні технології надають необмежені можливості, адже ретроспективна інформація, зосереджена у Національному архівному фонді (далі – НАФ), після оцифрування набуває довговічності і найголовніше – стає доступною для широкого загалу.

НАФ є складовою інформаційної системи України, якому належить особлива роль у збереженні культурного надбання, процесі формування національної пам'яті, становленні громадянського суспільства в нашій державі. Серед низки суспільно важливих функцій: інформаційної, пізнавальної, виховної, комунікативної тощо, архіви виконують не менш важливу інтеграційну функцію у створенні національного інформаційного ресурсу як складового світового інформаційного ресурсу для доступу до історичних і сучасних знань [30]. Реалізація інформаційно-комунікаційної функції архіву шляхом представлення оцифрованих інформаційних ресурсів НАФ на вебсайтах архівних установ забезпечує рівні можливості та універсальний доступ до архівної інформації, яка є важливою складовою національних інформаційних ресурсів, національного культурного надбання, сприяє формуванню позитивного іміджу архівів. Електронні інформаційні ресурси архівів у вигляді оцифрованих документів наразі є найбільш ефективною формою залучення до наукового обігу величезних масивів документів, що містяться у фондах державних архівів України, забезпечення широкої громадськості соціально значущою ретроспективною документальною інформацією, важливим інструментом якісного дистанційного обслуговування користувачів.

Переваги цифровізації сприяють оптимізації роботи усіх архівних процесів, створенню повноцінного цифрового простору з його необмеженими можливостями віддаленого онлайн-доступу до архівних інформаційних ресурсів, покращенню якості обслуговування споживачів ретроспективної інформації та спонукають архівні установи України й надалі визначати оцифрування документів НАФ пріоритетним напрямом своєї діяльності. Виконуючи свою основну функцію – посередництво між утворювачами і споживачами ретроспективної документної інформації – архіви в умовах віртуалізації комунікацій зміщують акценти на представлення та поширення цифрової ретроспективної інформації для «задоволення інформаційних потреб суспільства і держави, реалізації прав та законних інтересів кожної людини» [27].

1.1. Мета дослідження

Проблематика та предмет дослідження визначили його мету. Вона полягає у з'ясуванні ролі та інструментарію інтернет-комунікацій державних архівів України у репрезентації цифрового інформаційного ресурсу Національного архівного фонду.

1.2. Історіографія дослідження

Проблема організації діяльності архівних установ в умовах викликів цифрового суспільства, застосування інструментів цифрових комунікацій з метою поширення архівної інформації стала предметом активних досліджень українських науковців на початку ХХІ ст. Питанням інформатизації архівної галузі, використання новітніх технологій із метою формування інтернет-ресурсів історико-культурної спадщини, можливості створення електронних колекцій історичних джерел, організації інтелектуального доступу до них та репрезентації архівних ресурсів України присвячена низка публікацій Г. Боряка, Т. Боряк, О. Гараніна, А. Кисельової, Ю. Ковтанюка. Питання створення Археографічного реєстру національної архівної спадщини та форми репрезентації архівних інформаційних ресурсів в мережі «Інтернет» розкриває у низці своїх праць Г. Боряк [6; 7]. Історію становлення, короткий аналіз та особливості функціонування вебсайтів державних архівів України, організацію наповнення їх електронними інформаційними ресурсами, види інформаційних ресурсів архівної сфери та представлення їх в глобальній інформаційній мережі стали об'єктом вивчення А. Кисельової [20; 19]. Інформаційний ресурс – вебпортал «Архіви України» як інструмент доступу та популяризації національної документальної спадщини України розглядає Т. Боряк. Авторка аналізує окремі рубрики ресурсу, їх інформаційне наповнення, окреслює можливості користувачів для інтелектуального доступу до документів Національного архівного фонду [8].

Методику експертної оцінки структури та змісту вебсайтів архівних установ України, яка базувалася на характеристиці їхньої контекстної поведінки, зокрема прозорості, ефективності, доступності, реактивності, актуальності інформації, обсягів оцифрованих документів і, що є надзвичайно важливим у комунікаційній взаємодії архівів із суспільством, засобів доступу, наявності зворотного зв'язку, було розроблено І. Тюрменко [46]. У подальших наукових розвідках авторкою було здійснено ґрунтовний аналіз стану зберігання та організації доступу до історико-культурної спадщини на вебсайтах державних архівів областей України. У результаті дослідження було виявлено необхідність розроблення політики оприлюднення оцифрованої історико-культурної спадщини та стратегії функціонування вебсайтів архівних установ з метою забезпечення вільного доступу споживачів до інформаційних ресурсів архівів [47; 45]. Діяльність державних обласних архівів як своєрідної інформаційно-комунікаційної системи, аналіз наявних у них інформаційних ресурсів та представлення їх у мережі «Інтернет» стали об'єктом вивчення Л. Божук [4; 5].

Слід виокремити монографічне дослідження авторського колективу Національного авіаційного університету «Соціально-етичні основи збереження цифрової спадщини в Україні», присвячене проблемам збереження цифрової історико-культурної спадщини на вебсайтах архівних та музейних установ. На основі розробленої методики експертного оцінювання були визначені пріоритетні напрямки збереження, доступу та використання цифрової спадщини, запропоновані конкретні рекомендації щодо формування архівними установами політики керування цифровими документами з організації до них онлайн-доступу [44].

Роль інформатизації архівної справи у діяльності архіву як структури системи соціальних комунікацій, важливість процесів електронної комунікації в архівній сфері шляхом створення відкритих баз даних електронного архіву опинилися в центрі уваги дослідника М. Васильченка. Дослідник визначає архівні установи як важливий соціально-комунікаційний інститут суспільства, порушує питання формування нового статусу архівних установ, які, створюючи електронні інформаційні ресурси, надають якісно нові інформаційні послуги, окреслює перспективи розвитку електронних ресурсів архівів в мережі «Інтернет» у сучасному соціально-комунікаційному середовищі [9; 10].

Детальному аналізу та характеристиці цифрових комунікацій в архівній сфері, використання архівними установами інноваційно-комунікаційних інструментів, зокрема блогів, соціальних мереж, пошукових систем, сайтів, порталів, спрямованих на розвиток клієнтоорієнтованих та іміджевих технологій, присвячене дослідження І. Тюрменко, Л. Божук, Ю. Смольнікова та Ю. Серова [48].

Технологію архівного копіювання вебсайтів архівів як складову цифрової спадщини людства, проблеми та шляхи їх вирішення розглядає Т. Купрунець [24]. Важливою для нашого дослідження стала публікація Т. Кручиніної та Ю. Чернятинської, присвячена проблемам архівування вебсайтів установ, як віртуальних представництв у віртуальному інформаційному просторі, Центральним державним електронним архівом України. Цінним для науковців є практичний досвід дослідниць із розробки методики відбору вебсайтів для створення архівних колекцій, використання комплексного підходу, який поєднує в собі як традиційні принципи і правила відбору, так і спеціальні: зручність інтерфейсу для користувача, можливість надання повнотекстової інформації, наявність та якість графічного дизайну, зображення, мультимедіа, використання гіпертексту та гіперпосилань тощо [23].

Питання організації роботи архівних установ в умовах цифрового суспільства, використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій із застосуванням сучасних інструментів формування віртуального інформаційного простору архівів досліджували такі українські науковці: О. Гаранін, Я. Калакура, Ю. Ковтанюк, Л. Левченко, А. Хромов та ін. Зокрема, у публікації Я. Калакури та Ю. Ковтанюка розглядаються питання архівного маркетингу в інформаційному суспільстві, виокремлюється низка нових підходів до організації та управління архівною справою на загальнодержавному та місцевому рівнях у контексті цифровізації та електронного урядування. Авторами зроблено висновок щодо застосування інформаційних технологій у менеджменті, оцифрування документаційних ресурсів архівів як важливого підґрунтя для надійного збереження, якісного надання архівних послуг, поліпшення взаємодії між архівами та суспільством [18]. Перспективи оцифрування документів Національного архівного фонду як пріоритетний напрямок діяльності Державної архівної служби в контексті вимог цифрового суспільства та покрокові дії з реалізації визначених завдань розглядають у науковій статті О. Гаранін та Ю. Ковтанюк [12].

Проблему представлення інформаційних ресурсів архівів України в європейському просторі цифрового культурного надбання, зокрема на порталі «Архіви Європи», піднімає у своїй статті «Портал „Архіви Європи” та репрезентація України в європейському просторі цифрового культурного надбання» Голова Державної архівної служби України А. Хромов [49].

На важливості унормування чинного законодавства в галузі архівної справи відповідно до вимог сучасного суспільства зосереджено увагу в публікації Л. Левченко, Л. Попової та А. Хромова. Зазначаючи, що цифровізація усіх процесів архівної галузі є першочерговим пріоритетом Державної архівної служби України, автори акцентують увагу на важливості прийняття нового закону «Про Національні архівні інформаційні ресурси, управління документацією та архівами» з введенням у правове поле понять «архівний інформаційний ресурс», «Національні архівні інформаційні ресурси», що відповідатиме реаліям сучасного інформаційного суспільства [25].

Низка дослідників значну увагу приділила організації та функціонуванню на вебсайтах архівних установ онлайн-виставок архівних документів. Електронні виставки, як одна з ефективних форм забезпечення користувачів ретроспективною інформацією, а також дієвий інструмент дистанційного обслуговування, їх класифікація, основні етапи підготовки та проведення з характеристикою програмних продуктів, які варто застосовувати для створення віртуальних експозицій, стали предметом дослідження Н. Вовк [11]. До теми організації електронних виставок архівних документів як інформаційного ресурсу регіону (на прикладі Державного архіву Миколаївської області) звертається у своєму дослідженні Н. Сидоренко [43].

Не можна оминати увагою й дослідження Т. Білушак, присвяченого використанню digital-маркетингових комунікацій в стратегії популяризації архівних інформаційних ресурсів та формуванні позитивного іміджу архівів. Дослідниця акцентує увагу на важливості та доцільності використання «сучасних технологій цифрового маркетингу, спрямованих на формування позитивного іміджу архівних установ, популяризацію та презентацію архівної інформації, розвиток інформаційно-комунікаційної політики в архівній діяльності, інноваційних форм взаємодії з громадськістю». У зазначеному контексті авторка пропонує використовувати наступні засоби digital-маркетингових комунікацій: віртуальні виставки, геоінформаційні ресурси, чат-боти, QR-коди, розповсюдження інформації у соціальних мережах [2].

2. СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ АРХІВІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасний розвиток інтернет-технологій породжує нові форми та інструментарій інформаційно-комунікаційної взаємодії у соціальному середовищі, зокрема й між інститутами соціальної пам'яті та споживачами ретроспективної інформації. У сучасному науковому дискурсі комунікації в інтернет-середовищі розглядаються як маркетинговий інструмент просування продуктів і послуг. У нашому дослідженні йдеться про використання маркетингових інструментів із метою просування архівних інформаційних продуктів. Використання сучасних інструментів цифрового маркетингу в системі сучасних цифрових комунікацій підвищує значущість інформаційного потенціалу архівів, його представленість у мережевому суспільстві, оскільки «інструменти комунікації підсилюють один одного і створюють синергетичний ефект» [14, с. 48]. Використання сучасних маркетингових систем в архівній сфері зорієнтоване на розуміння процесу формування запитів споживача ретроспективної інформації. Кількість інновацій і нових продуктів, глобальне мережеве суспільство, споживач, який все більше часу проводить в онлайн-сфері, зумовлюють використання у діяльності соціокомунікаційних інститутів цифрового маркетингу та його інструментів.

Отже, екстраполюючи дослідження економістів у сфері маркетингових комунікацій на діяльність установ соціальної пам'яті, можемо стверджувати, що цифровий маркетинг в архівній сфері – це сучасний інструмент просування архівних інформаційних продуктів, розширення спектру інформаційних сервісів, формування та підтримання позитивного іміджу архівних установ у сучасному цифровому суспільстві за допомогою всіх можливих цифрових каналів. Проведені маркетингові дослідження свідчать, що основні споживачі інформаційних продуктів і послуг все більше часу проводять в мережі «Інтернет», маючи можливість отримувати великі обсяги необхідної інформації онлайн для вирішення особистих та суспільно важливих завдань. Підтвердженням слугують результати дослідження компанії Global Logic: кількість українських інтернет-користувачів станом на початок 2021 року становила майже 30 млн осіб, що на 33 % більше, ніж за 2019 рік; у соцмережах зареєстровано 60 % населення країни, тоді як у січні 2020 року їх було трохи більше 40 %; з 2019 року кількість українців в інстаграм зросла на 22 %, а в фейсбук – на 7 % і наразі ними користується 14 млн і 16 млн відповідно; найпопулярнішим відеохостингом залишається ютуб із охопленням 96 % користувачів в Україні [17].

При цьому варто зазначити, що потенційний споживач постійно розширює свої вимоги до інструментів комунікації в мережевому суспільстві. Відтак архівам України потрібно постійно підтримувати та вдосконалювати належний рівень архівного сервісу для різних інструментів комунікаційної взаємодії. Розширення комунікативного інструментарію в мережі «Інтернет», використання технологій цифрового маркетингу, яке сприятиме подальшому розвитку інноваційних форм взаємодії в архівній сфері, є актуальною проблематикою та потребує подальших наукових досліджень. Цифрові інформаційно-комунікаційні технології є вирішальним фактором успіху та просування продуктів і послуг установи, що надає їй значні конкурентні переваги [27, с. 298–299; 7].

2.1. Вебсайти державних архівів України як інструмент онлайн-комунікації

Переваги цифровізації, що сприяють оптимізації роботи всіх архівних процесів, створенню повноцінного цифрового простору з його необмеженими можливостями віддаленого онлайн-доступу до архівних інформаційних ресурсів, якісно вплинули й на розвиток комунікативної взаємодії архівів зі споживачами архівних продуктів та послуг. Віртуальний інформаційний простір архівних установ наразі охоплює такі віртуальні представництва, як: сайти, блоги, сторінки архівів у соціальних мережах [1], канали архівного відео, онлайн-презентації, віртуальні виставки та віртуальні тури тощо.

Наразі безпосереднє представлення оцифрованих/електронних архівних інформаційних ресурсів здійснюється через вебсайти архівів, які є найбільш популярним інструментом онлайн-комунікації архівних установ зі споживачами архівної інформації. Наявність у кожного державного архіву офіційного вебсайту є невід’ємною складовою його інформаційної діяльності та різносторонньої комунікації із суспільством та його інститутами. Проте, щоб бути ефективним інструментом комунікації з широким загалом, він повинен постійно оновлюватися та наповнюватися якісним інформаційним контентом.

Усвідомлення важливості наближення діяльності архівних установ до потреб споживачів для задоволення інформаційних потреб суспільства і держави, реалізації прав та законних інтересів людини сприяли зміні парадигми представлення інформаційних ресурсів архівів [9]. Наразі спостерігаємо тенденцію до змін у політиці управління архівними інформаційними ресурсам: від розсекречування й збереження документів НАФ до наближення діяльності архівів відповідно інформаційних потреб громадянського суспільства шляхом забезпечення безперешкодного відкритого доступу до архівних ресурсів, підвищення якості архівних послуг із урахуванням динаміки розвитку цифрового суспільства [49]. Контент-аналіз щорічних звітів Державної архівної служби України за 2010–2020 роки дозволив прослідкувати позитивну динаміку оцифрування документів НАФ упродовж останніх 10 років. Так, у звітах про підсумки діяльності Укрдержархіву за 2010–2014 роки не було виявлено інформації щодо кількості оцифрованих одиниць зберігання та описів справ НАФ, окрім повідомлення у звіті за 2011 рік про створення у ЦДЕА України електронної архівної колекції «Президентські вибори 2010» – 27 одиниць зберігання обсягом 80 Гб. Уже на початок 2016 року маємо дані про оцифрування 6,4 % описів [38]. Із 2017 року простежується тенденція до збільшення цифрового контенту інформаційних ресурсів НАФ, яка посилюється у 2019 році. Так, у 2017 році було оцифровано 42 905 одиниць зберігання, що було на 300 % більше, ніж у 2015 році, та 15 611 описів справ [39]. Упродовж 2020 року оцифровано 74 183 одиниць зберігання та одиниць обліку документів НАФ й 15 063 описи справ, удосконалено та переведено в електронний формат 2907 описів, тоді як на початок 2020 року було оцифровано 83 052 одиниць зберігання та одиниць обліку документів [41; 42]. Динаміку оцифрування документів НАФ упродовж 2015–2020 рр. представлено на рис. 1.

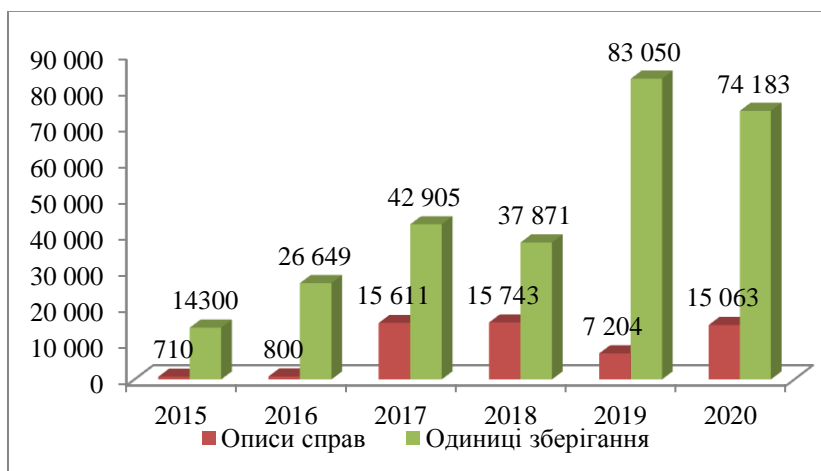

Рис. 1. Динаміка оцифрування документів НАФ (2015–2020 рр.)

Незначна відмінність у показниках оцифрованих інформаційних ресурсів за 2020 і 2019 роки пояснюється зміною підходів працівників архівів до оцифрування документів НАФ, зумовлених прийняттям наказу Укрдержархіву від 16.04.2019 р. № 36 «Про затвердження та впровадження методичних рекомендацій „Цифровий фонд користування документами Національного архівного фонду: створення, зберігання, облік та доступ до нього”», який став вагомим чинником якісного наповнення вебсайтів архівних установ цифровим контентом за єдиними вимогами. Розробка та впровадження зазначених методичних рекомендацій є надійним підґрунтям «створення централізованого фонду користування документами НАФ», що, у свою чергу, забезпечить споживачам безперешкодний доступ до «єдиного архівного інформаційного простору та унормує роботу архівістів щодо його наповнення інформацією в електронній (цифровій) формі» [18].

В означеному контексті відбулися і якісні зміни рубрик вебпорталу «Архіви України», зокрема: забезпечене постійне оновлення та наповнення рубрик «Анонси», «Новини», «Пресцентр», «Громадянам», «Дорадчі органи» та ін. Актуальною у плані комунікаційної взаємодії зі споживачами електронних інформаційних ресурсів стала публікація на вебпорталі Укрдержархіву щомісячного інформаційного дайджесту про оцифровані й доступні в онлайн-режимі документи НАФ та довідковий апарат до них [30].

Серед віртуальних представництв у віртуальному інформаційному просторі вагоме місце, як зазначалося вище, належить вебсайтам архівних установ, які є важливим ресурсом у здійсненні онлайн-комунікації архівів зі споживачами ретроспективної інформації. Вебсайти архівів розглядаються науковцями як складова електронних інформаційних ресурсів, офіційний документ, що передбачає також і його архівне зберігання. Відтак, це спонукало працівників Центрального державного електронного архіву України (ЦДЕА України) до створення колекції вебресурсів установ – джерел формування НАФ [23, с. 62]. Так, якщо у січні 2011 року ЦДЕА України прийняв на зберігання перший електронний інформаційний ресурс – локальну копію офіційного вебсайту Державного комітету України у справах національностей та релігій за 2002–2010 роки, то нині у фондах архіву зберігається 190 локальних копій вебсайтів і 15 архівних електронних інформаційних ресурсів, що поступили на зберігання від державних установ, підприємств і організацій [26, с. 58]. Для створення електронної колекції сайтів, як важливого джерела архівної інформації, «застосовувались як традиційні принципи і правила відбору вебсайтів, так і спеціальні: зручність інтерфейсу для користувача, можливість надання повнотекстової інформації, наявність та якість графічного дизайну, зображення, мультимедіа, використання гіпертексту та гіперпосилань». Такий комплексний підхід до оцінки вебсайтів із застосуванням сукупності усіх критеріїв, що враховували «цінність, якість, повноту та інформаційну архітектуру, яка визначає можливість доступу до інформації» [23, с. 63], став, на нашу думку, вагомим чинником для переосмислення працівниками архівних установ розуміння сутності функціонування цього важливого інформаційно-комунікаційного ресурсу і сприяв якісному оновленню та переформатуванню як інтерфейсу вебсайтів державних архівів України, так і внутрішньому їх наповненню.

Будучи важливими соціально-комунікаційними інститутами, зберігаючи та надаючи доступ до національного архівного інформаційного ресурсу, державні архіви України все активніше включаються у «розвиток та підтримку креативних індустрій». Подальшій «лібералізації доступу до архівів України», впровадженню у їхню діяльність «кращих європейських практик» з метою збереження для майбутніх поколінь не лише «офіційних документів органів влади, великих підприємств, але й інформаційних баз та даних, вебсайтів, соціальних сторінок, комп’ютерних ігор» і всього того, що є важливим для сучасників та забезпечить розуміння нашими нащадками «як ми жили в цей час», сприятиме прийняття нового закону «Про Національні архівні інформаційні ресурси, управління документацією та архівами», проєкт обговорення якого винесено на широкий загал [13].

2.2. Представлення цифрових колекцій архівних документів на вебсайтах державних архівів України

Оприлюднення документів у цифровому форматі – чи не єдина наразі можливість надати широкому загалу безперешкодний онлайн-доступ до культурного надбання, яке зберігається в архівних установах України. Серед низки функцій, які виконують оцифровані матеріали загалом і цифрові колекції архівних документів зокрема, науковці виокремлюють: інформаційну, когнітивну, меморіальну, кумулятивну, загальнокультурну, функцію історичного джерела та інформаційно-комунікаційну функцію [3]. У діяльності архівів як інститутів соціальної пам'яті варто акцентувати увагу на інформаційно-комунікаційній функції, оскільки її реалізація забезпечує задоволення інформаційних потреб споживачів за рахунок масиву інформації, до складу якого входять документи архівних фондів і електронні мережеві ресурси, шляхом використання різних типів, видів, форм соціальної комунікації. Цифрове суспільство з його новітніми інформаційно-комунікаційними технологіями відкриває необмежений доступ широкому загалу як в Україні, так і поза її межами до інформаційних ресурсів українських архівів, створює можливість включення українського культурного надбання у світовий інформаційний простір.

Особливе місце в організації доступу до документів НАФ, віртуальній інформаційно-комунікаційній взаємодії між архівами та споживачами ретроспективної інформації належить проектам із оцифрування колекцій архівних документів і представлення їх цифрових копій на вебсайтах архівів. Можливості оцифрування архівної інформації та її удоступнення через мережу «Інтернет» сприяли появі цифрових колекцій, які частково репрезентують значні обсяги інформаційних ресурсів державних архівів України та доповнюють і урізноманітнюють інформаційне наповнення вебсайтів архівних установ. Аналіз контенту вебсайтів 24 обласних і 9 центральних державних архівів України та його інформаційної насиченості засвідчив наявність цифрових колекцій архівних документів із можливістю онлайн-доступу до оцифрованої архівної інформації в усіх архівних установах, за виключенням Центрального державного науково-технічного архіву України. Отримані результати показали, що на середину 2021 року на 97 % вебсайтів архівів були представлені цифрові колекції документів. Інформація про наявні цифрові колекції та цифрові копії описів справ подається на вебсайтах, як правило, у рубриках із різною назвою: «Е-архів», «Науково-довідковий апарат», «Фонди», «Цифрові копії» тощо, що створює певні труднощі у пошуку необхідного архівного ресурсу. Фрагментарне представлення на вебсайтах електронних архівів, у яких переважають путівники та електронні реєстри фондів і описів документів, ускладнює здійснення багатоаспектного пошуку архівної інформації, тому цілком закономірним стало питання створення на офіційному вебпорталі Укрдержархіву електронного реєстру існуючих архівних інформаційних ресурсів із метою підвищення ефективності управління та доступу до оцифрованої архівної інформації [40].

Значні за обсягом цифрові колекції архівних документів, оприлюднених на вебсайтах 9 Центральних державних архівів України, представлені: Центральним державним архівом-музеєм літератури і мистецтв України (ЦДАМЛМ України), Центральним державним архівом громадських об'єднань України (ЦДАГО України), Центральним державним історичним архівом України, м. Київ (ЦДІАК України) та Центральним державним історичним архівом України, м. Львів (ЦДІАЛ України) [33; 35; 36; 37]. Щодо типологічного складу цифрових колекцій архівних документів, то він, вочевидь, потребує удосконалення як підходів до відбору історичних документів для першочергового оцифрування, так і уніфікації інструментів інтерактивного пошуку необхідної інформації. Так, наприклад, поряд із доступом до цифрових копій 322 унікальних документів, ЦДІАЛ України надає можливість ознайомлення з цифровими копіями описів справ та повнотекстовими цифровими копіями архівних документів 2-х фондів: Ф. 132 «Колекція листів державних, громадських та церковних діячів України, Польщі та інших держав. 1516–1888 рр.» та Ф. 618 «Римо-католицька митрополіча

консistorія, м. Львів. Метричні книги 1600–1948 рр.» [37]. Інформаційно наповненим є електронний архів ЦДІАК України. На вебсайті установи у рубриці «Е-архів. Документи онлайн» представлено 1580 справ, цифрові копії 43 8513 документів 45 фондів [36]. Колекції з 14 унікальних документів, документів Оперативного штабу рейхслайтера Розенберга та колекції непрочитаних листів із нацистської неволі розміщено на сайті Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України [34].

Проте найбільш суттєві зрушення з оцифрування колекцій архівних документів відбулися в державних архівах областей України, що відобразилося на публікації електронних документальних ресурсів в онлайн-режимі на вебсайтах архівних установ. Якщо моніторинг 2016 р. засвідчив наявність електронних архівів (колекцій унікальних документів, карт, фотодокументів та ін.) на 10 % вебсайтів державних архівів областей України [44] (див. рис. 2), то за результатами контент-аналізу, проведеного у першій половині 2021 року, цей показник становить уже 100 % (див. рис. 3).

Рис. 2. Показники цифрових колекцій на вебсайтах державних архівів областей України у 2016 році

Рис. 3. Показники цифрових колекцій на вебсайтах державних архівів областей України у 2020 році

Аналіз інформаційного наповнення вебсайтів державних архівів областей України цифровим контентом, зокрема й різновидовими колекціями, засвідчив позитивні зміни контекстової поведінки вебсайтів архівних установ щодо відкритості та доступу до наявних інформаційних ресурсів. Віддалений доступ до електронних інформаційних ресурсів сприяє полегшенню роботи споживачам із архівними джерелами, що позитивно впливає на налагодження комунікаційної взаємодії між архівною установою та її відвідувачами. З метою виявлення найбільш інформативних у контексті представлення та популяризації архівних ресурсів за допомогою оцифрованих документів, авторкою дослідження було проведено аналіз вебсайтів 24 державних архівів областей України. Отримані результати дослідження показали, що інформаційні ресурси вебсайтів архівних установ все активніше використовують сучасні інтернет-технології для підвищення ефективності управління та доступу до архівної інформації, її популяризації, розвитку інноваційних форм взаємодії з суспільством. Найбільш інформативними серед проаналізованих є вебсайти державних архівів Вінницької, Київської, Кіровоградської, Миколаївської, Одеської, Сумської та Харківської областей.

Одними з найбільш інформаційно насиченими, на нашу думку, є вебсайти Державного архіву Львівської (ДАЛО) та Сумської областей (ДАСО). На сайті ДАСО доволі обсягово репрезентовано історико-культурну спадщину регіону. До послуг споживачів у рубриці «online» запропоновано різновидові документальні матеріали. Крім електронного архіву з оцифрованими справами фондів до 1917 року, радянської доби та періоду незалежності, установ тимчасової нацистської окупації Сумської області 1941–1943 рр., у рубриці представлено колекції метричних книг, книг реєстрації актів

громадського стану про смерть 1932–1933 рр. по районах Сумської області, картки остарбайтерів та військовополонених (1942–1945 рр.) та картки біржі праці (1941–1943 рр.), актові записи про смерть радянських військовополонених [15]. Цінним історичним джерелом для дослідників є цифровий газетний фонд ДАСО, оскільки періодичні видання, як важливий інструмент оперативного інформування громадськості, відображали найактуальніші події в житті суспільства. Рубрика «Інформаційна діяльність» містить добірку оцифрованих видань архіву: путівники, анотовані реєстри описів, анотації відеосюжетів з 2001 по 2013 рр. та збірники документів про діяльність ОУН-УПА, повстанський рух 20–30-х рр. ХХ ст., Голодомор 1932–1933 рр. на Сумщині, Українська революція 1917–1920 рр. в листівках та газетах тощо [29]. Вебсайт є зручним у формі представлення оцифрованих документних ресурсів, оперативним з точки зору інформування споживачів про нову актуальну інформацію.

Різновидові цифрові ресурси представлені на вебсайті ДАЛО у рубриці «Електронний архів»: унікальні документи, дві колекції друкованих видань («Історія м. Львова в друкованих виданнях» за 1926 і 1963 рр., «Друковані видання для дітей» за 1937–1944 рр.), підбірка документів «Героїка», присвячених історії ЗУНР та приватна книгозбірня М. Грушевського [32].

Привертають увагу дослідників і оцифровані колекції кадастрових карт (понад 8000) та документи (2 700 000 сторінок документів) перепису населення Чехословаччини у 1921 році, у тому числі й Закарпаття, яке перебувало у її складі, розміщених на вебсайті Державного архіву Закарпатської області [16]. Важливим інформаційним ресурсом для ознайомлення з історико-культурною спадщиною за допомогою оцифрованих документів є колекція документів на пергаменті (8 документів від поч. ХVІ до ХХ ст. включно), що знаходиться у відкритому доступі на вебресурсі Державного архіву Волинської області [21].

Отже, аналіз вебсайтів державних архівів областей України показав зростання цифрового контенту. Відзначено позитивну тенденцію щодо збільшення обсягів оцифрованих документних ресурсів за тематичною ознакою, що сприяє забезпеченню якнайширшого доступу користувачів до архівної інформації та розвитку інноваційних форм комунікацій між архівними установами і споживачами інформаційних ресурсів, суспільством загалом.

3. ВИСНОВКИ

Аналіз моніторингу вебсайтів державних архівів України засвідчив активне впровадження ними сучасних форм взаємодії з суспільством шляхом застосування сучасних інструментів маркетингових комунікацій як складових архівного менеджменту. Вагоме місце в ньому посідає політика оцифрування документних ресурсів та представлення їх широкій громадськості у відкритому доступі. Створення повноцінного цифрового простору з його необмеженими можливостями віддаленого онлайн-доступу до архівних інформаційних ресурсів сприятиме підвищенню ефективності надання архівних послуг, формуванню позитивного іміджу архівів.

Із розвитком цифрового суспільства активізується процес переходу архівних установ до нових інформаційно-комунікаційних технологій у взаєминах із суспільством і державою, що у свою чергу, веде до зміщення акцентів на представлення та поширення цифрової ретроспективної інформації для задоволення інформаційних потреб споживачів. Встановлено, що у цифровій соціально-комунікаційній взаємодії архівних установ зі споживачами архівних ресурсів все активніше застосовуються інструменти цифрових комунікацій, пов'язані з порталами, сайтами, соціальними мережами тощо, за допомогою яких здійснюється обмін інформацією, популяризація національного культурного надбання.

4. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Білушак Т., Комова М., Мина Ж. Віртуальний інформаційний простір архівних та бібліотечних установ. *Conference ICS-2016*. Львів, 2016. С. 322–323. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/33453/1/153-322-323.pdf/>.
- [2] Білушак Т. Використання digital-маркетингових комунікацій в стратегії популяризації архівної інформації. *Архіви України*. 2020. Вип. 4. № 325. С. 71–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2020_4_6.
- [3] Білушак Т. М. Питання доступу до історико-культурної спадщини України: електронні архіви. *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі*: зб. матеріалів Другої міжнар. наук. конф., м. Київ, 16-18 травня 2019 р. Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. С. 20–23. URL: http://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/nuk_konf/19/2.pdf.
- [4] Божук Л. Інформаційні ресурси і сервіси інтернет в роботі державних архівів України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія: Історія. 2016. 3 (130). С. 14–18. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/visnyk/istoriya_130_2016.pdf.
- [5] Божук Л. Державні архіви України як інформаційно-комунікаційна система. *Соціальні комунікації інформаційного суспільства: теоретичні та прикладні аспекти*: монографія. Київ: Талком, 2020. С. 127–137. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/42482/1/5.pdf>.
- [6] Боряк Г. В. Електронні архівні публікації в Інтернеті: проблеми репрезентації інформаційних ресурсів. *Архіви України*. 2002. № 4–6. С. 141–168.
- [7] Боряк Г. В. До питання про стан і перспективи розвитку мережевих інформаційних ресурсів соціогуманітарних наук. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Електронні інформаційні ресурси*. Збірка наук.праць / відп. ред. Г.В. Боряк. Київ: НАН України, Інститут історії України, 2013. Число 21. С. 9–25.
- [8] Боряк Т.Г. Електронний ресурс «Архіви України» як інструмент доступу до культурної спадщини України. *Культурологічна думка*. 2011. № 3. С. 150–154. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kultdum_2011_3_20.
- [9] Васильченко М. Електронні ресурси обласних державних архівів України в мережі Інтернет: стан і перспектив розвитку в сучасному соціально-комунікаційному середовищі. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2011. Вип. 32. С. 159–167. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hak_2011_32_18.
- [10] Васильченко М.М. Інформатизація архіву як соціально-комунікаційної структури. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2010. Вип. 31. С. 199–208. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hak_2010_31_23.
- [11] Вовк Н. Електронні виставки архівних документів: сучасний стан та перспективи розвитку. *Вісник книжкової палати*. 2018. № 5. С. 43–48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2018_5_11.
- [12] Гаранін О., Ковтанюк Ю. Перспективи оцифрування документів Національного архівного фонду. *Шевченківська весна–2018: історія*: матеріали XVI Міжнар.наук. конф. студентів, аспірантів та молодих учених, м. Київ, 2018. С. 22–25. URL: <https://tsdea.archives.gov.ua/wp-content/uploads/2018/04/Doc1.pdf>.
- [13] Голова Державної архівної служби України Анатолій Хромов взяв участь в урочистому відкритті Інтелект-форуму в Одесі. Новини 21 травня 2020. Офіційний вебпортал Державної архівної служби України. URL: <https://archives.gov.ua/ua/>.
- [14] Гуменна О. В. Сучасні інструменти цифрового маркетингу у системі сучасних інтегрованих комунікацій. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2016. № 1 (1). С. 48–53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAe_2016_1_1_9.
- [15] Документи on-line. Офіційний вебсайт державного архіву Сумської області. URL: <https://daso.archives.gov.ua/wp-content/earchives/index.php>.
- [16] Електронний архів. Офіційний вебсайт державного архіву Закарпатської області. URL: <https://dazo.gov.ua/elektronni-dovidkovi-informatsijni-vydannya>.
- [17] За рік кількість українців у соцмережах зросла на 7 мільйонів – дослідження. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/03/17/672023/>.
- [18] Калакура Я.С., Ковтанюк Ю.С. Архівний менеджмент в умовах електронного урядування. *Архіви України*. 2019. № 3. С. 18–57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2019_3_4.
- [19] Кисельова А. А. Архівні ресурси України в глобальній інформаційній мережі: види, доступ, перспективи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.10 «Документознавство, архівознавство». Київ, 2005. 19 с.
- [20] Кисельова А. А. Українські архівні ресурси в Інтернеті. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2004. Вип. 9. С. 238–247. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rks_2004_9_20.
- [21] Колекція документів на пергаменті. Офіційний вебсайт Державного архіву Волинської області. URL: https://volyn.archives.gov.ua/elekt_archives/kolekcia_dokum_pergament/.
- [22] Колосок В.М., Лазаревська Ю.А. Менеджмент комунікацій в інтернет-середовищі для просування логістичного бізнесу. *Економічний вісник*. 2019. № 4. С. 155–163. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2019/4/EV20194_155-163.pdf.

- [23] Кручиніна Т.Г., Чернятинська Ю.Г. Створення архівних колекцій веб-сайтів у межах ініціативного документування в Центральному державному електронному архіві України. *Архіви України*. 2015. Вип. 5–6. С. 61–67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2015_5-6_6.
- [24] Купрунець Т.Я. Архівне копіювання веб-сайтів : проблеми та шляхи їх вирішення. *Архіви України*. 2012. Вип. 6 (282). С. 50–61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2012_6%28282%29__6.
- [25] Левченко Л., Попова Л., Хромов А. Національні архівні інформаційні ресурси : правові засади реформування архівної справи. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2021. Вип. 1 (93). С. 249–263. URL: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/1319>.
- [26] Левчук О. Архівні електронні інформаційні ресурси як джерело історичної інформації. *Архіви України*. 2020. Вип. 4 (325). С. 52–70. URL: <http://au.archives.gov.ua/index.php/au/article/view/88>.
- [27] Марчук О.О. Цифровий маркетинг як інноваційний інструмент управління. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 17. С. 296–299. URL: http://economyandsociety.in.ua/journals/17_ukr/43.pdf.
- [28] Місія Державної архівної служби України. Офіційний вебпортал Державної архівної служби. URL: <https://archives.gov.ua/ua/>.
- [29] Наші видання. Офіційний вебсайт державного архіву Сумської області. URL: <https://daso.archives.gov.ua/%d0%b3%d0%be%d0%bb%d0%be%d0%b2%d0%bd%d0%b0/informatsiyn-a-diyalnist/nashi-vydannya/>.
- [30] Новини оцифрування державними архівами: квітневий дайджест. Офіційний вебпортал Державної архівної служби України. URL: <https://archives.gov.ua/ua/>.
- [31] Онищенко О. Документально-інформаційні ресурси архівів та бібліотек – спільна база для розвитку науки, освіти, культури. *Архівознавство. Археографія. Джерелознавство*. 2001. Вип. 4. С. 163–173.
- [32] Офіційний вебсайт Державного архіву Львівської області. URL: <https://archivelviv.gov.ua/>.
- [33] Офіційний вебсайт Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтв України. URL: <https://csamm.archives.gov.ua/tsyfrovyi-fond-korystuvannia/>.
- [34] Офіційний вебсайт Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України. URL: <http://tsdavo.gov.ua/>.
- [35] Офіційний вебсайт Центрального державного архіву громадських об'єднань України. URL: <http://cdago.org.ua/>.
- [36] Офіційний вебсайт Центрального державного історичного архіву України, м. Київ. URL: https://cdiak.archives.gov.ua/full_files/.
- [37] Офіційний вебсайт Центрального державного історичного архіву України, м. Львів. URL: <https://tsdial.archives.gov.ua/index14.html>.
- [38] Підсумки діяльності у 2015 році та пріоритети на 2016 рік. Державна архівна служба. URL: https://old.archives.gov.ua/Archives/Zvit_2015.pdf.
- [39] Підсумки діяльності Державної архівної служби України у 2017 році та пріоритети розвитку на 2018 рік. URL: https://old.archives.gov.ua/Public-info/2018_k.pdf.
- [40] Пріоритети Державної архівної служби на 2021 рік. Офіційний вебпортал Державної архівної служби України. URL: <https://archives.gov.ua/ua/>.
- [41] Публічний звіт Голови Укрдержархіву Хромова А.В. про підсумки діяльності у 2020 році. URL: <https://archives.gov.ua/ua/%d0%bf%d1%83%d0%b1%d0%bb%d1%96%d1%87%d0%bd%d0%b0-%d1%96%d0%bd%d1%84%d0%be%d1%80%d0%bc%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%8f/>.
- [42] Публічний звіт Голови Укрдержархіву Хромова А.В. Про підсумки діяльності Державної архівної служби України у 2019 році. URL: https://old.archives.gov.ua/Public-info/2020_02_12_pub_zv.pdf.
- [43] Сидоренко Н., Тягій С. Електронні виставки архівних документів як інформаційний ресурс регіону (на прикладі Державного архіву Миколаївської області). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019. № 1. С. 89–96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2019_1_21.
- [44] Соціально-етичні основи збереження цифрової спадщини в Україні : монографія /Тюрменко І. (кер. авт. кол.), Рогожа М., Божук Л., Курченко Т., Халецька Л. Київ : Талком, 2017. 172 с. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/32587>.
- [45] Тюрменко І. Історико-культурна спадщина на веб-сайтах системи державних архівів областей України : стратегія доступу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Історія*. 2016. Вип. 3 (130). С. 70–75. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/visnyk/istoriya_130_2016.pdf.
- [46] Тюрменко І.І. Експертна оцінка структури та змісту веб-сайтів архівних установ України. *Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 10–12 вересня 2015 р. С. 43–50. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/19323?mode=full>.
- [47] Тюрменко І. Стан зберігання цифрової історико-культурної спадщини на веб-сайтах обласних державних архівних установ України. *Історико-культурна спадщина : збереження, доступ, використання* : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф., м. Київ, 7–9 квітня 2015 р. С. 226–229.

- [48] I. Tiurmenko, L. Bozhuk, Y. Smolnikov, & Y. Syerov, Digital communications of Ukraine archival institutions. *CEUR Workshop Proceedings*. Vol. 2616. 2020. pp. 296–307. URL: <http://ceur-ws.org/Vol-2616/paper25.pdf>.
- [49] Хромов А. Портал «Архіви Європи» та репрезентація України в європейському просторі оцифрованого культурного надбання. *Архіви України*. 2020. Вип. 2. С. 7–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2020_2_3.